

Вл. С. Войтинскій и А. Я. Горнштейнъ.

Евреи въ Иркутскѣ.

ИЗДАНИЕ:

Хозяйственнаго Правленія Иркутскаго Еврейскаго Молитвеннаго Дома
и
Иркутскаго Отдѣла Общ. Распростран. Просвѣщ. между евреями въ Россіи.

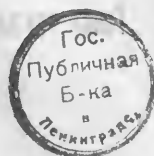

ИРКУТСКЪ.

Типо-литографія П. И. Макушина и В. М. Посохина.

1915.

ОГЛАВЛЕНІЕ.

	Стран.
Отъ издателей.	V— VII
Предисловіе	IX— XVI

ЧАСТЬ ПЕРВАЯ.

Глава первая. Правовыя условія	3— 41
§ 1. Евреи въ Сибири до XIX вѣка	4
§ 2. Первыя ограниченія въ правахъ сибирскихъ евреевъ	9
§ 3. Положеніе евреевъ въ Сибири въ срединѣ XIX вѣка	16
§ 4. Позднѣйшія ограниченія въ правахъ	22
§ 5. Уничтоженіе свободы передвиженія по Сибири	29
§ 6. Условное право жительства	33
§ 7. Современное положеніе	37
Глава вторая. Происхожденіе и составъ Иркутскихъ евреевъ.	42— 80
§ 1. Евреи въ Иркутской губерніи до начала XIX вѣка	43
§ 2. Евреи въ Иркутскѣ отъ начала XIX столѣтія до нашего времени	48
§ 3. Естественный и механической приростъ еврейскаго населенія въ Иркутскѣ	57
§ 4. Происхожденіе иркутскихъ евреевъ	61
§ 5. Евреи въ Иркутской губерніи по переписи 1897 года	64
§ 6. Грамотность среди евреевъ въ Иркутской губерніи	69
§ 7. Составъ евреевъ въ Иркутскѣ и Иркутской губерніи по сословіямъ и профессіямъ	71

Глава третья. Евреи и мѣстная хозяйственная жизнь. 81—124

- § 1. Методъ выясненія роли евреевъ въ хозяйственной жизни 81
- § 2. Особенности хозяйственной жизни Иркутска 84
- § 3. Евреи, какъ носители капиталистическаго духа при колонизаціи Иркутской губерніи 88
- § 4. Хозяйственная дѣятельность евреевъ въ Иркутской губерніи по переписи 1897 года 92
- § 5. Еврейская недвижимая собственность въ Иркутскѣ 98
- § 6. Хозяйственная дѣятельность евреевъ въ Иркутскѣ, по свѣдѣніямъ Управы о выбираемыхъ свидѣтельствахъ 102
- § 7. Хозяйственная дѣятельность евреевъ въ Иркутскѣ, по свѣдѣніямъ податной инспекціи 105
- § 8. Евреи въ отдѣльныхъ отрасляхъ торговли и промышленности 106
- § 9. Евреи въ золотопромышленности 112
- § 10. Евреи въ кредитномъ оборотѣ въ Иркутскѣ 118

Глава четвертая. Евреи и мѣстная общественная жизнь 125—182

- § 1. Особенности иркутской общественной жизни 125
- § 2. Евреи и иркутская администрація 130
- § 3. Евреи и иркутское общество 156
- § 4. Евреи и политика въ Иркутскѣ 171
- § 5. Евреи въ иркутскихъ общественныхъ учрежденіяхъ 173
- § 6. Евреи и изученіе Сибири 178

ЧАСТЬ ВТОРАЯ.

Глава пятая. Иркутская община. Ея возникновеніе и развитіе 185—280

- § 1. Изученіе общинной жизни иркутскихъ евреевъ 185
- § 2. Матеріалы для исторіи иркутской общины 189
- § 3. Время зарожденія общины 195
- § 4. 60-ые и 70-ые годы. Я. С. Домбровский. Первые шаги въ дѣлѣ объединенія общины 201
- § 5. Внутренній бытъ общины въ 60-хъ и 70-хъ годахъ. Кантонисты и Николаевскіе солдаты. Расколъ общины 209
- § 6. 80-ые годы. Положеніе общины 219
- § 7. Борьба внутри общины въ 80-хъ годахъ 225
- § 8. Переходное время. Эпоха Горемыкина 247
- § 9. Гоненія на евреевъ. Объединеніе общины 263
- § 10. Вторая половина 90-хъ годовъ. На зарѣ новаго времени 268
- § 11. Новое время 275

Глава шестая. Просвѣтительная дѣятельность иркутской общины 281—345

- § 1. Начало еврейской школы 281
- § 2. Дѣдушка Лазарь 287
- § 3. Гимназисты просвѣтителі 290
- § 4. Успѣхъ гимназистовъ 297
- § 5. Крушеніе надежды 302
- § 6. На перепутьѣ 304
- § 7. Періодъ Горемыкина 307
- § 8. Наканунѣ легализаціи 312
- § 9. Первые годы легальнаго существованія 316
- § 10. Внутренняя жизнь школы отъ 1897 по 1907 годъ 324

	Стан.
§ 11. Отъ конца 1907 года до нашихъ дней. Внѣшній бытъ школы . . .	329
§ 12. Внутренняя жизнь школы за послѣдніе годы	338
§ 13. Внѣшкольная просвѣтительная дѣятельность въ общинѣ	342
Глава седьмая. Благотворительная дѣятельность иркутской общины	345—380
§ 1. Благотворительная дѣятельность на зарѣ общинной жизни	345
§ 2. Попытки организаціи благотворительной дѣятельности въ общинѣ до легализаціи Благотворительнаго Общества	353
§ 3. Современная благотворительная дѣятельность иркутской общины . .	366
Приложенія	381—393

Отъ издателей.

При открытіи Еврейскаго Историко-Этнографическаго Общества М. М. Винаверъ напомнилъ слова историка еврейскаго народа, С. М. Дубнова:

„Покажемъ, что мы, русскіе евреи, не только вѣтвь „наиболѣе историческаго“ народа, но что мы сами имѣемъ богатое прошедшее и умѣемъ цѣнить его. Мы съумѣемъ воспользоваться и его уроками. Народъ—старецъ, убѣленный сѣдинами, умудренный многовѣковымъ опытомъ, имѣющей поистинѣ безпримѣрное прошедшее,—неужели такой народъ можетъ отворачиваться отъ такой исторіи“.

Призывъ нашего историка не прошелъ безслѣдно среди еврейской интеллигенціи.

Отвѣтомъ на этотъ призывъ можетъ считаться и предлагаемая книга, содержащая матеріалы по исторіи евреевъ въ Иркутскѣ.

Еврейская община въ Иркутскѣ еще очень молода, по сравненію съ общинами многихъ русскіихъ городовъ. Но въ жизни ея были моменты, представляющіе значительный интересъ. И среди лицъ, принимающихъ дѣятельнѣйшее участіе въ еврейскихъ общинныхъ учрежденіяхъ Иркутска, ужъ около десяти лѣтъ тому назадъ зародилась мысль о необходимости записать исторію общины.

Образовался кружокъ, поставившій цѣлью своей осуществленіе этой мысли.

Въ этотъ кружокъ входили ветераны общины, Л. И. Тауберъ, І. Л. Нейманъ, а также Б. А. Эльшевичъ, общественный раввинъ С. Х. Бейлинъ, Я. Д. Фризеръ и др.

Каждый изъ членовъ кружка дѣлалъ то, что было въ его силахъ, для собиранія матеріаловъ о прошлой жизни евреевъ въ городѣ.

Такъ, І. Л. Нейманъ и общественный равинъ С. Х. Бейлинъ занялись устнымъ опросомъ старожилъ. Л. И. Тауберъ позаботился приведеніемъ въ порядокъ синагогальнаго архива и составилъ „хронику“ жизни общины съ 50-хъ годовъ до времени постройки молитвеннаго дома.

Я. Д. Фризеръ собиралъ свѣдѣнія о правовомъ положеніи евреевъ въ Сибири и объ ихъ участіи въ хозяйственной жизни Иркутска и Иркутской губерніи (особенно, въ золотопромышленности). Были предприняты шаги и къ собиранію печатныхъ матеріаловъ но, къ сожалѣнію, усилія кружка въ этомъ направленіи не дали почти никакихъ результатовъ.

Серьезность поставленной задачи требовала специальной работы надъ разрѣшеніемъ ея. И въ 1913 г., по мысли Я. Д. Фризера, всѣ собранные кружкомъ матеріалы были переданы въ распоряженіе авторовъ предлагаемой книги Вл. С. Войтинскаго и А. Я. Горнштейна.

Вл. С. Войтинскимъ и А. Я. Горнштейномъ былъ предложенъ болѣе широкій планъ изслѣдованія, охватывавшій, наряду съ исторіей общины и ея учрежденій, также и юридическое и экономическое положеніе евреевъ въ Иркутскѣ и ихъ вліяніе на мѣстную общественную жизнь.

Этотъ планъ встрѣтилъ сочувствіе со стороны лицъ, интересовавшихся задуманнымъ изданіемъ. И въ дальнѣйшей работѣ авторовъ предлагаемой книги протекала въ тѣсномъ контактѣ съ лицами, принимающими ближайшее участіе въ мѣстной общественной жизни. На собраніи этихъ лицъ были прочитаны одна за другой главы настоящей книги. Многие вопросы, затронутые авторами, вызывали оживленный обменъ мнѣній. И такимъ образомъ специальное изслѣдованіе изъ кабинетнаго труда двухъ лицъ превратилось въ то, чѣмъ и должно быть каждое подобное изслѣдованіе, — въ дѣло общественное, въ дѣло, затрагивающее множество лицъ, дорожащихъ исторіей своего народа.

Издатели вѣрятъ, что предпринятое въ Иркутскѣ дѣло найдетъ откликъ и въ другихъ городахъ Сибири и Россіи. Вѣдь каждая еврейская община можетъ внести свой вкладъ въ скорбную исторію еврейскаго народа. А безъ усилій со стороны отдѣльныхъ общинъ эта исторія врядъ ли можетъ быть возстановлена съ надлежащей полнотой.

Но нужно ли *сейчасъ* такое изданіе?

Время ли теперь, въ самые кровавые и трагическіе дни еврейской жизни, останавливать вниманіе на прошломъ?

Такой вопросъ возможенъ. Онъ стоялъ и предъ издателями. Но издатели смотрятъ на появленіе настоящей книги, какъ на опредѣленный этапъ въ культурной жизни общины. А съ этой точки зрѣнія можетъ быть данъ лишь одинъ отвѣтъ на этотъ вопросъ:

Предъ лицомъ безмѣрныхъ страданій—да не оскудѣетъ наша культурная жизнь!

Только въ безпредѣльно напряженной волѣ къ свободной культурной жизни—залогъ счастья всякаго народа, а еврейскаго въ особенности.

Сохранимъ-же эту волю и въ дни тяжкихъ испытаній! Ибо глубока вѣра наша, что не за горами то время, когда въ свободной и счастливой нашей родинѣ широко разольется подлинно культурная жизнь, въ которую свободный еврейскій народъ внесетъ и свою значительную долю...

Всѣ расходы по изданію этой книги принялъ на себя инициаторъ этого изданія, Я. Д. Фризеръ.

Вся вырученная отъ продажи книги сумма поступитъ въ особый фондъ при мѣстномъ отдѣлѣ общества распространенія просвѣщенія между евреями въ Россіи для поощренія литературныхъ работъ по исторіи евреевъ въ Сибири.

И з д а т е л и:

Хозяйственное Правленіе Иркутскаго Еврейскаго Молитвеннаго Дома.

Иркутское Отдѣленіе Общества Распространенія Просвѣщенія между евреями въ Россіи.

Иркутскъ.
1913—1915 г.

культурно-національної життя єврейства: і для цього читателя перша частина може бути занадто спеціальною і сухою.

З іншої сторони, саме перша частина книги, висвітлююча господарсько-культурну роль євреїв, як одного з елементів іркутського населення, містить матеріали для наукової оцінки правових і політичних питань, пов'язаних з життям сибирського єврейства. Читач, інтересуючись цими питаннями, не стоящий далеко від місцевих іркутських інтересів, може, знайти вичерпуючі дані про місцеві справи, цікавіші другої частини книги.

В силу цих міркувань ми і вважали необхідним розділити нашу працю на дві частини, більшу або меншу самостійні частини, з яких кожна має свої задачі, відповідає на свої питання.

Але ці частини не настільки розокремлені, щоб можна було дивитися на них, як на дві дослідження, об'єднані лише загальною обкладинкою. Навіть. Перша частина книги, даючи загальний зовнішній опис історії і життя іркутських євреїв, є природним фундаментом для другої частини, яка углубляє дослідження в області внутрішнього життя колонії. Відношення між об'єктами частин книги,—не як між двома паралельними дослідженнями, а як між послідовними дослідженнями,—зовнішнім і внутрішнім, загальним і частинним.

Автори, після систематизації всього зібраного ними матеріалу, поділили між собою роботу—перша частина книги написана *Вл. Войтинським*, друга частина—*А. Горнштейном*. Вся книга в цілому опублікована редакцією.

Визначимо докладніше порядок глав в обох частинах книги і їх зміст.

Найбільш загальний, поверхневий огляд матеріалів, стосуються життя і діяльності євреїв, серед інших груп населення в Іркутську, поставив перед авторами наступне завдання:

Євреї в Іркутську становлять не більше 5—6% населення, а в усіх губерніях—менше 2% населення. Переважає більшість євреїв в місті і в губернії—потому

всильних. Без гроша грошей прибували євреї в Сибір. Тут жили і живуть вони в атмосфері беззаконня. І все ж в наше час євреї в Іркутську є відносно заможною групою населення, володіють 15% нерухомості, 20% всього торгово-промислового обороту.

За теорією зоологічного націоналізму, так швидке збагачення євреїв повинно було б виникати „ко шкоді корінних мешканців“, повинно було б викликати ворожбу з їх боку по відношенню до євреїв. Між тим ні в місті, ні в губернії серед корінного населення немає ніяких ознак антисемітизму, хоча ідеї антисемітизму здавна штучно поширюються в краї.

Таке положення речей в Іркутську. Дослідник повинен встановити причини такого положення.

Чому пояснюється помітна роль порівняно нечисленною єврейською групою в місцевому житті?

Чому господарське панування євреїв в краї не породило неприязні до них відносин з боку оточуючого населення?

Чому не мала успіху в Іркутську офіційна пропаганда антисемітизму?

Вивчення матеріалів показало нам, що відповіді на ці питання слід шукати в особливостях господарських відносин Іркутської губернії, як колонізованої країни, і Іркутська, як центру колонізації. В області господарських відносин ми знайшли розгадку особливостей місцевої громадської життя.

Але раніше чому говорити про господарську роль іркутських євреїв, ми вважали необхідним встановити їх походження і склад. А так як склад євреїв в Сибірі визначається відомими правовими нормами, то почати дослідження прийшлося з встановлення правових умов переселення євреїв в Сибір і їх життя в Сибірі.

Отже, ми починаємо з опису історії сибірсько-єврейського законодавства. В цьому описі з особливим увагою зупиняємося на тих моментах, які так чи інакше пов'язані з життям Іркутська.